

Elektró 10

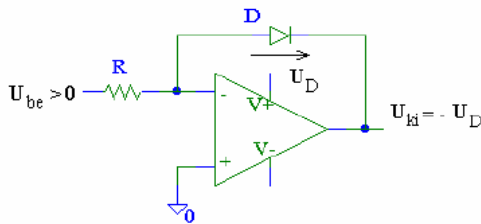
10. Logaritmikus és exponenciális erősítők, precíziós egyenirányítók.

Logaritmikus erősítők:

-a dióda feszültsége (U_D) és áram (I_D) között az alábbi kapcsolat áll fenn nyitóirányú előfeszítés esetén:

$$I_D = I_s \cdot (e^{\frac{U_D}{m \cdot U_T}} - 1)$$

-Is az elméleti záróirányú visszáram, U_T a termikus feszültség ($U_T = \frac{k \cdot T}{q}$ $k=1.38 \cdot 10^{-23}$), m pedig 1 és 2 közé eső tapasztalati érték ami az előállítási technológiának függvénye.

9.2. ábra. Logaritmikus erősítő diódával

-nem lineáris karakterisztikájú diódát bekötve a műveleti erősítő visszacsatoló ágába.

-ha a diódán eső feszültség 10mV feletti, akkor a fenti képlet -1 tagja elhanyagolható és ekkora bemenet és a kimeneti jel között az állási kapcsolat írható fel:

$$\frac{U_{be}}{R} = I_s \cdot e^{\frac{U_D}{m \cdot U_T}}$$

$$m \cdot U_T \cdot \ln \frac{U_{be}}{R \cdot I_s} = U_D = -U_{ki} \quad \text{--->} \quad U_{ki} = -m \cdot U_T \cdot \ln \frac{U_{be}}{R \cdot I_s}$$

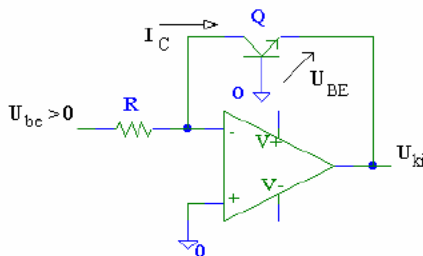
-a bemeneti jel logaritmusával lesz egyenlő a kimeneti feszültség

-a logaritmikus kapcsolat csak egy –két dekádon át tekinthető elegendő pontosnak. -> a hibát a dióda nagyobb áramoknál fellépő soros ellenállása és az m paraméter áramfüggése idézi elő

1 dekád 10x-es erősítés ami 20dB ha logaritmuson ábrázolom

10x ->20dB   100x->40dB   1000x->60dB

-ez csökkenthető, ha bipoláris tranzisztort alkalmazunk a dióda helyett:

9.3. ábra. Logaritmikus erősítő bipoláris tranzisztorral

$$I_C = \alpha \cdot I_s \cdot (e^{\frac{U_{BE}}{U_T}} - 1) \approx I_s \cdot e^{\frac{U_{BE}}{U_T}} \quad \text{a tranzisztor kollektor árama}$$

bázis emitter feszültség az alábbi alakban adható meg:

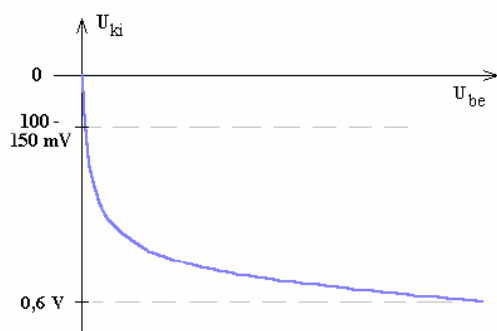
$$\frac{U_{be}}{R} = I_C = I_s \cdot e^{\frac{U_{BE}}{U_T}}$$

$$U_T \cdot \ln \frac{U_{be}}{R \cdot I_s} = U_{BE} = -U_{ki}$$

$$U_{ki} = -U_T \cdot \ln \frac{U_{be}}{R \cdot I_s}$$

-Ez a kapcsolat 1% os pontossággal fenntartható abban az esetben ha:

- kollektor áram 0.5nA és 0.5mA közötti tartományban marad -> a diódás két dekád helyett 5 dekádos átfogást jelent!!!
- bázis emitter feszültsége nagyobb, mint kb 100mV (4-6szorososa U_T -nek)
- áramerősítési tényezője a tranzisztornak nagy, és ezzel α jó közelítéssel egynek tekinthető
- UBC ≈ 0 -> mivel a kollektor virtuális földponton van

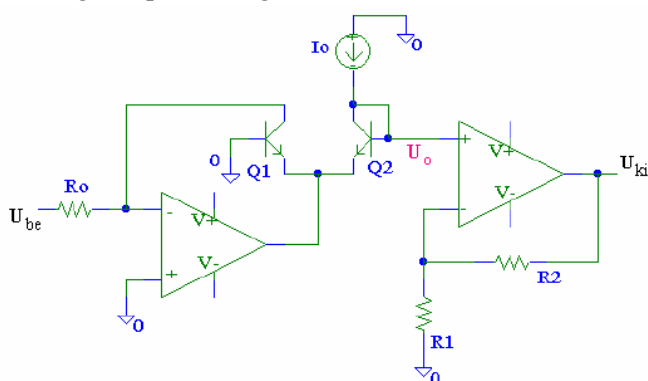
9.4. ábra. A logaritmusos erősítő átvitele

-a kimenet változása a bemeneti feszültség függvényében

-a nulla ofszet áram, és az ofszet feszültség hibát okoz

-legnagyobb probléma a nagy hőmérsékletérzékenység. Oka U_T és I_s erőteljes hőfokfüggése

-a hőmérséklet érzékenység részbeni kompenzálását két tranzisztor bázis-emitter feszültségének különbségét képezve megoldható:

9.5. ábra. Hőmérsékletkompenzált logaritmusos erősítő

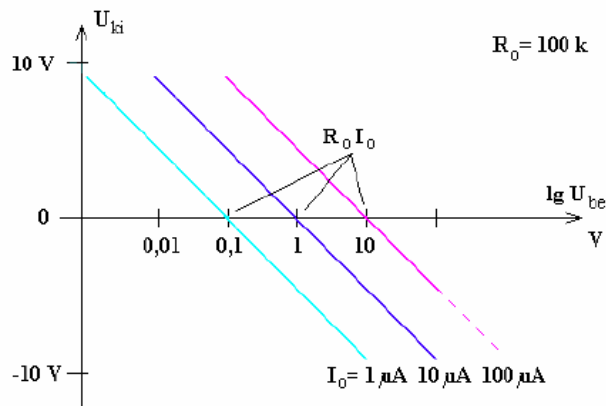
-ha a két tranzisztor paraméterei azonosak, akkora termikus feszültségük és záróirányú visszaramuk egyformának tekinthető. Két tranzisztör közös tokban.

$$U_o = -U_T \cdot \ln \frac{U_{be}}{R_o \cdot I_o}$$

-ez már független I_s - től. U_T hőmérsékletfüggését az R1-R2 ellenállások segítségével lehet hatástalanítani, amennyiben termikus állandójú hőmérsékletfüggő ellenállásokat alkalmazunk.

$$U_{ki} = -\left(1 + \frac{R_2}{R_1}\right) \cdot U_T \cdot \ln \frac{U_{be}}{R_o \cdot I_o}$$

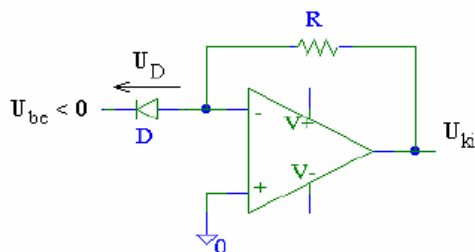
A kimeneti jel nagysága R_1 R_2 R_0 és I_0 értékeivel állítható be, akár $\pm 10V$ os tartományban

9.6. ábra. A hőmérsékletkompenzált logaritmusos erősítő kimeneti jele (U_{be} logaritmusos tengelyen ábrázolva)

-a karakterisztika meredekségét a nem –invertáló erősítőként működő második fokozat erősítése határozza meg.

Exponenciális erősítők

9.9. ábra. Exponenciális erősítő diódával

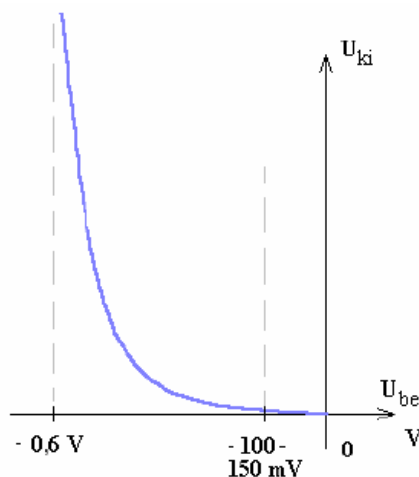
-a visszacsatoló ellenálláson átfolyó áram a dióda áramával fog megegyezni (ideális műveleti erősítőt feltételezve) ezért az alábbi alakú lesz:

$$U_{ki} = R \cdot I_D = R \cdot I_s \cdot e^{\frac{U_D}{m U_T}}$$

mivel $U_{be} = -U_D$ ezért

$$U_{ki} = R \cdot I_s \cdot e^{\frac{-U_{be}}{m U_T}}$$

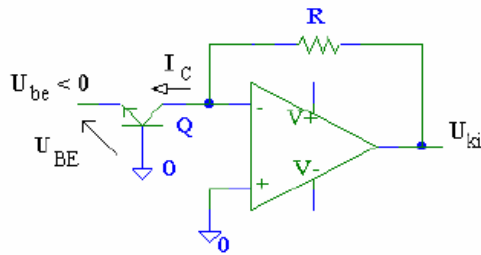
A kimeneti feszültség itt a bemeneti jel exponenciális függvénye lett, ahogy ezt a 9.10. ábra mutatja:

-bipoláris tranzisztort használva itt is jelentősen kiterjeszhetjük az exponenciális karakterisztika határait

-a logaritmikusnál felsorolt peremfeltételek mellet ez a kapcsolás is 1%-nál kisebb eltéréssel közelítheti az elméleti görbét, mely képletszerűen:

$$U_{ki} = R \cdot I_C = R \cdot I_s \cdot e^{\frac{U_{BE}}{U_T}} = R \cdot I_s \cdot e^{\frac{-U_{be}}{U_T}}$$

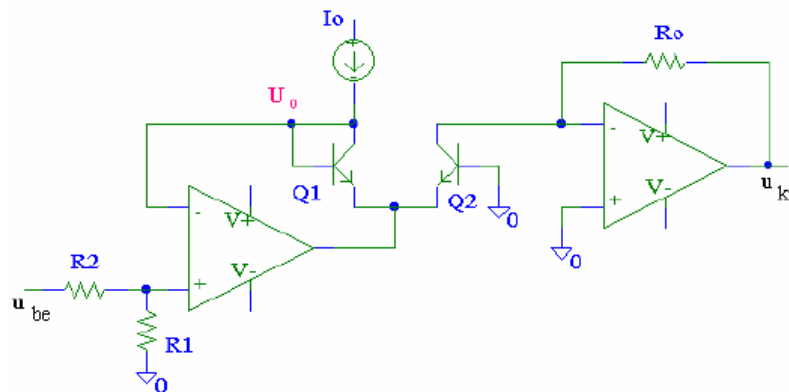

9.11. ábra. Exponenciális erősítő bipoláris tranzisztorttal

-ahogy a képletből is látszik ez is nagyon érzékeny a hőmérséklet változásra.

-két tranzisztor bázis-emitter feszültségének különbségét képezve – a záróirányú visszarámtól, I_s -től való függés teljesen kiküszöbölhető. R_1 és R_2 ellenállások

Helyett hőfokfüggő elemek alkalmazásával a termikus feszültség hatása is csökkenthető.

9.12. ábra. Hőmérsékletkompenzált exponenciális erősítő

$$u_{ki} = R \cdot I_o \cdot e^{\frac{U_o}{U_T}}$$

mivel

$$U_o = \frac{R_1}{R_1 + R_2} u_{be}$$

ezért

$$u_{ki} = R \cdot I_o \cdot e^{\frac{R_o}{R_1 + R_2} \frac{u_{be}}{U_T}}$$

Logaritmikus és exponenciális erősítők kombinálásával számtalan további művelet valósítható meg. Négyzetre emelő, analóg számológépek.

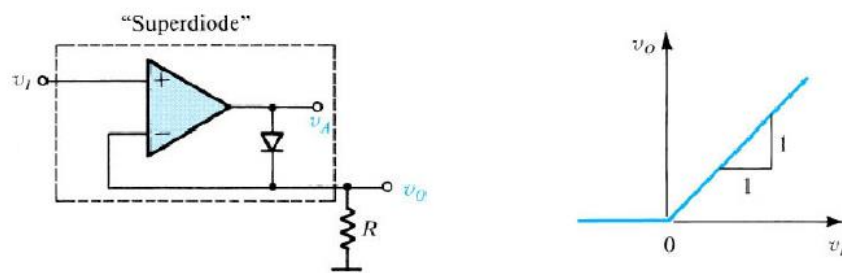
Analóg szorzó osztó áramkörökben, mert a matematika szabályai szerint ugyanis a szorzás visszavezethető a hatványkitevők összeadására.

Precíziós egyenirányítók:

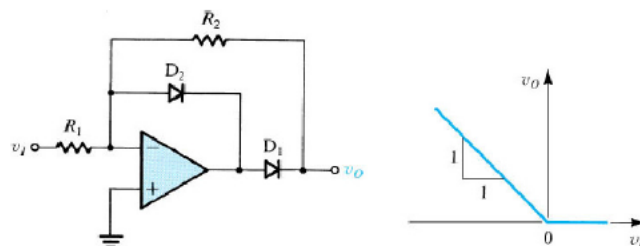
- tápegységek tervezése során szokták használni.
- nagyobb pontosságot lehet elérni velük, mint a hagyományos diódás egyenirányítással mivel a diódák nyitóirányú feszültség figyelmen kívül lehet hagyni
- másik alkalmazási terület a hangtechnika, ahol nagyon kis jelszintű jeleket is lehet egyenirányítani vele
- ezeknek sem hibátlan az egyenirányításuk, a szuperdióda könyökfeszültsége megegyezik a használt dióda könyökfeszültségének és a műveleti erősítő erősítésének hányadosával

Precíziós egyutas egyenirányító: A szuperdióda

- kimenete majdnem 100%-osan követi a bemenet pozitív felének változását. A dióda nyitóirányú feszültségét a negatív visszacsatolással lehet elnyomni
- ha a bemenetre negatív feszts kapcsolunk a műveleti erősítő telített állapotba kerül. Ha a bemenet ezután újra pozitív polaritására vált, akkor az erősítőnek időre van szüksége míg a telített állapotból kikerül és követni tudja a bemeneti jelet. Ezt az időtartamot nevezik az erősítő slew rate- jének
- kisfrekvenciás kapcsolásoknál szinte hibamentesen használható
- magasabb frekvenciatartományokon azonban már nem használható

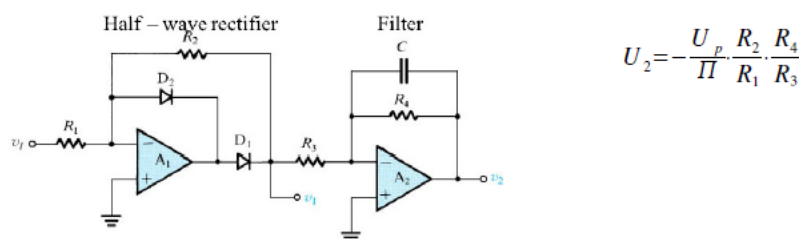

b) Egy második lehetőség:

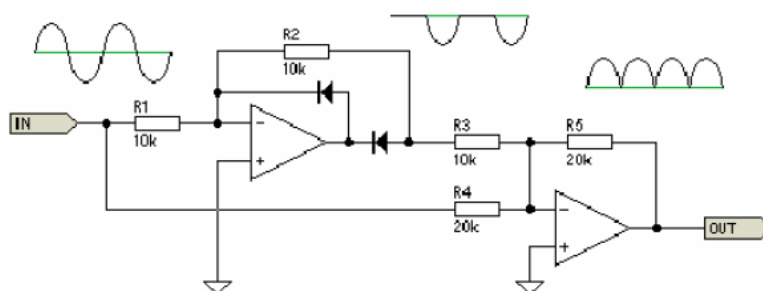

Ez a kapcsolás fázist fordít. Csak a bemenő jel negatív tartománya kerül a kimenetre. Itt a negatív visszacsatolást a D_2 dióda nem engedi az opamp bemenetére.

c) Alkalmazási területe: váltakozófeszültség mérése

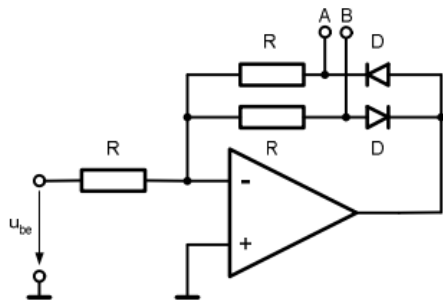

7.3. Precíziós kétutas egyenirányító

A pozitív bemeneti feszültség invertálva kerül az első opamp kimenetére, amelyet a második visszainvertál. A negatív bemeneti feszültség azonban egyből a második opampra kerül. Így a jelnek mind a pozitív, mind a negatív tartománya pozitív periódust kap.

Precíziós egyenirányítók:

5.15 ábra Invertáló félhullámú egyenirányító kapcsolás

-bemeneti jel pozitív, vagy negatív félperiódusát egyenirányítja

-amíg a művelet i erősítő kimeneti jele nem éri el a diódák egyikének a nyitófeszültségét, addig az erősítő nyílthurkú feszültségerősítéssel dolgozik, ezért a kimenete nagyon meredeken követi a bemeneti jel változását.

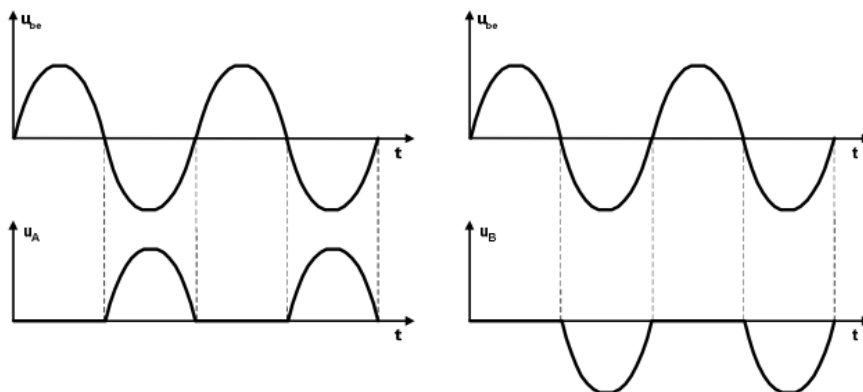
-ha a kimeneti jel már meghaladta a $\pm U_D$ -t, akkor a visszacsatolásnak megfelelően U_D feszültségkülönbséggel és egységnyi meredekséggel követi a bemeneti jel invertáltját.

-pozitív bemeneti jeleknél az erősítő kimenete negatív és az A oldal diódája zárt és az A pont feszültsége nulla.

-negatív bemeneti jeleknél az A oldali dióda kinyit, mert az erősítő kimenete pozitív. Ekkor az A pont feszültsége az erősítő kimeneti feszültsége alatt marad, U_D értékkel.

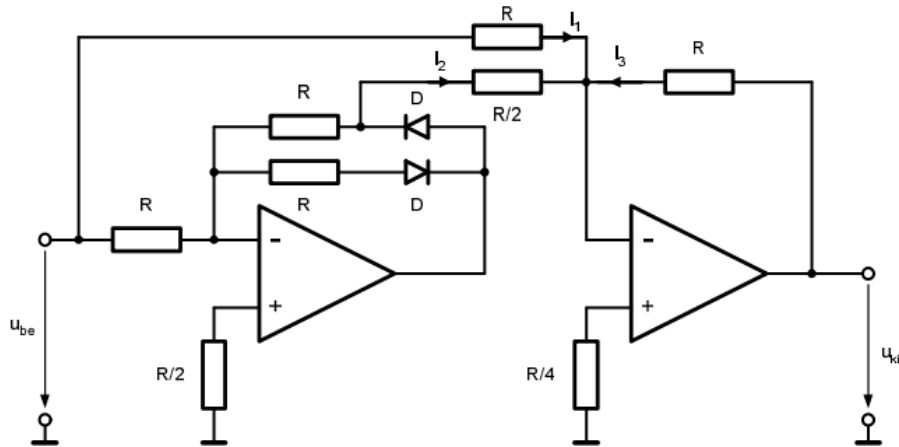
-Tehát pozitív bemeneti jelekre az A pont feszültsége nulla, negatív bemeneti jelekre pedig a bemeneti jelet invertálja, azaz pozitív lesz.

B pont feszültsége, hasonló meggondolásokból pozitív bemeneti jelekre invertálja azokat és negatív lesz, míg negatív bemeneti jelekre nullát ad.

5.16 ábra Félhullámú egyenirányító feszültségdiagramjai

Az invertáló félhullámú egyenirányító kapcsolás csekély kiegészítésével nagypontosságú kétutas egyenirányítót, azaz abszolútérték-képző áramkört hozhatunk létre.

5.17 ábra Precíziós abszolútérték-képző kapcsolás

-első műveleti erősítő egy félhullámú egyenirányító kapcsolás, mely a pozitív bemeneti jelre nem reagál, míg negatív bemeneti jel esetén a kimenetén előállítja annak invertáltját

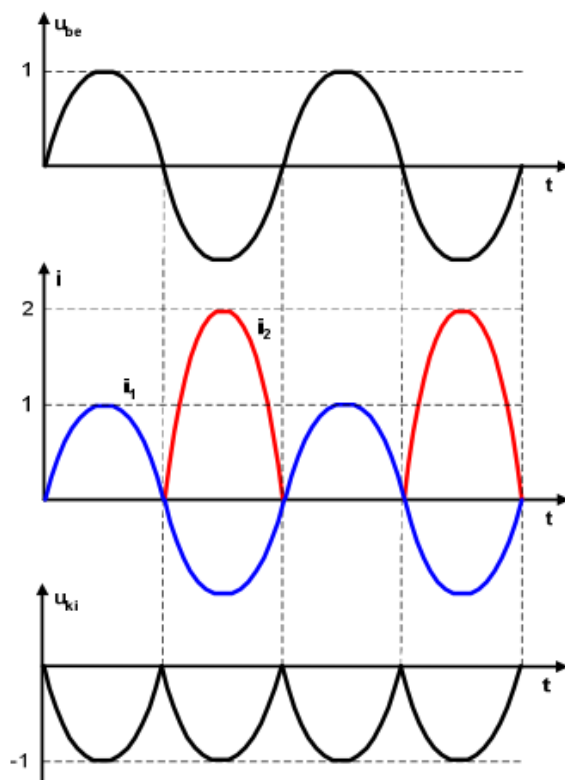
-a második műveleti súlyozott összegzőként viselkedik. Invertáló bemenetén az I_3 árammal ellensúlyozza I_1 és I_2 összegét. I_1 áram értéke mindegyik félperiódusban

$$i_1 = \frac{u_{be}}{R}$$

Az i_2 áram a pozitív bemeneti jelekre 0, míg a negatív fél-periódusban

$$i_2 = -\frac{u_{be}}{\frac{R}{2}} = -2 \cdot \frac{u_{be}}{R} > 0$$

-a két áram összege csak pozitív félperiódusokból áll, ezért a kimeneti feszültségjelet csak negatív félperiódusok alkotják:

5.18 ábra Abszolútérték képző kapcsolás feszültségdiagramja